

Bakonyi Pál

Élet – ész – rendszer Husserl késői filozófiájában

Edmund Husserl több művében megfogalmazta azt a filozófiai látomását, hogy az általa kidolgozott fenomenológiai módszerrel megalkotható a valóban tudományos igényű egyetemes, átfogó jellegű filozófia szellemi épülete.¹ De olyan módon, hogy az ennek létrehozásán munkálkodó filozófus nem pusztán valami személyes beállítottságától és állásfoglalásaitól távol tartható teoretikus eszménynek engedelmeskedik, hanem életének legszemélyesebb rétegét, világhoz való saját viszonyát gyökeresen átalakító metanoia-jellegű átalakulást kell folyamatosan végrehajtania.² Ugyanakkor azért, hogy a személyes szintet megmozgató jellegtől visszakanyarodjunk az egyetemes mivolthoz, azt is szem előtt kell tartanunk, hogy a tudományos, valóban biztos alapokon és módszeresen felépülő filozófia nem csak a filozofáló személyes ügye, hanem egyúttal „Menscheitsfunktion”³ betöltését is jelenti.

¹ Talán éppen ez a szemléleti, módszertani és tartalmi sokrétősége és gazdagsága teszi a husserli fenomenológiát az egyik legnagyobb hatású filozófiai teljesítménnyé. Itt nem csak a korabeli fenomenológiai hullámra gondolok, mely a heideggeri továbbgondoláson és a nagy francia recepción keresztül érvényesült, hanem a kortárs fejleményekre is. A fenomenológia szűken vett filozófián belüli eleven hatékonyságán és a még sok feladat megoldása előtt álló Husserl-kutatáson kívül érdemes figyelni arra, hogy a fenomenológia milyen hatással van a társadalomtudományokra és a pszichológiára, napjainkban is.

² A metanoia-jelleget nyilvánvaló módon fogalmazza meg Husserl a „Válságban”, amikor a fenomenológiai szemléletváltás horderejéről szól: „A teljes fenomenológiai beállítódás olyan teljes személyes átalakulást hivatott előidézni, amelyet leginkább a vallási megtéréshez lehetne hasonlítani.” in: Edmund Husserl: Az európai tudományok válsága és a transzcendentális fenomenológia I. Atlantisz 1998; 176.o

³ Ezt a kifejezést ebben a formában például az „Erste Philosophie – Kritische Ideengeschichte” (Hu VII.) 236. oldalán találhatjuk meg.

Toronyai Gábor könyve⁴ azt kívánja felmutatni, hogy Husserl miként is váltja aprópénzre ezeket a teoretikus igényeket. Toronyai elsősorban a kései husserli filozófiát veszi szemügyre, mivel a husserli fenomenológia tartalmi és módszertani gazdagsága ekkor állt a legközelebb az említett eszmény megvalósításhoz.⁵

Toronyai tézisét, melyet művében kibont, a következőképp foglalhatjuk össze, legalábbis az én olvasatomban: Husserl kései filozófiáját tanulmányozva arra a felismerésre juthatunk, hogy Husserl valóban egy rendszeres filozófia alapvonalait vázolta fel, tehát az egyetemes filozófiai épület fentebb említett eszméje nem csak filozófiai látomás, hanem bizonyos elemei készen állnak már, és egész világos architektonikával rendelkezünk az egész alkotásról. Ismételjük, ez a kései korszak műveinek platformján állva válik láthatóvá, ugyanis ekkora tette differenciálttá Husserl a fenomenológiát módszertani és tartalmi szempontból. Másrészt ez a rendszerszerűség összefüggésben áll a husserli életfogalommal. Az élet husserli fogalmát a rendszeresség feltárása által érthetjük meg a legteljesebben. Így a kései husserli filozófia Toronyai szerint „tudományos életfilozófiának” bizonyul.⁶

⁴ Toronyai Gábor: Tudományos életfilozófia. Tanulmány Edmund Husserl késői gondolkodásáról; Osiris, Budapest 2002; 233 p.

⁵ „Ha tehát a husserli filozófia utolsó alakját választjuk elemzésünk elsődleges tárgyának, akkor lehetőségünk nyílik a transzcendentális fenomenológia szisztematikus – legalábbis a husserli rendszergondolat szempontjából vett – egészének olyan áttekintésére, amely bizonyos módon a történeti kibontakozását is visszatükrözi.” (55) Vagy egy másik helyen: „Husserl azt a feladatot tűzte ki maga elé, hogy szigorú tudományként alapozza meg a filozófiát. A *tudományos filozófia* elgondolása volt az az álom, amelyet végül is késői filozófiájában végigálmodott. Vizsgálódásaim során arra a belátásra jutottam, hogy a késői Husserl nem csupán *törekedett* korábbi részletelemzéseinek rendszeres és átfogó összegzésére, de *sikerült* is körvonalaznia egy átfogó filozófiai rendszerelképzelést.” (164)

⁶ Husserl fenomenológiáját, legalábbis kései fejlődési fázisában életfilozófiaként interpretálni nem pusztán önkényes értelmezői szempont, találunk erre vonatkozó utalásokat Husserlnél is {Például a „Natur und Geist” című előadásban, mint Toronyai idézi, Husserl a következő kijelentést teszi:

Tudományosnak tekinthető a módszertani szigor, a rendszeresség, egyetemes teoretikus igényei miatt, életfilozófiának tarthatjuk amiatt, hogy mégis személyhez szóló, személyes átalakulást igénylő, élet-átalakítást követelő vállalkozás, továbbá problémává teszi mindazokat a személyes beállítódásbeli tényezőket, mozzanatokot, melyek a legtöbb valóban életfilozófiát művelő gondolkodó (Dilthey, Misch) kardinális problémáinak számítottak, mint amilyenek a történeti – kulturális létezés kérdései.

De mit is jelent az említett rekonstrukció Toronyai művében? Egyáltalán, miért folyamodik ehhez az eljáráshoz szerzőnk? Azért, mert noha tagadhatatlanul az „élet” az egyik leggyakrabban használt terminus a husserli szövegekben, és a fenomenológia lényeges pontjainál találkozhatunk vele, mégis hiányoznak azok a „tematikus husserli vizsgálódások”⁷, melyek ezt a fogalmat kimerítően tárgyalják. De ugyanez a helyzet a husserli „rendszer-gondolattal” is. Husserl meglehetősen óvatossággal fogalmazt ezt illetően, például a nevezetes, 1929-es „Fenomenológia- szócikk” végén a következőket olvashatjuk: „...a fenomenológia megköveteli a fenomenológustól, hogy lemondjon a filozófiai rendszer eszményéről, és mégis másokkal együtt szerény

„A fenomenológia alapjellegét tekintve tudományos életfilozófia” (15)}, de döntő mértékben, mint látni fogjuk, Eugen Finknél, Husserl utolsó asszisztensénél láthatjuk ezen gondolat részletes kifejtését.

⁷ Mint szerzőnk írja: „Husserl ... számos alkalommal és számos kifejezésben, s ami döntő fontosságú, a fenomenológia első megjelenésétől kezdődően mindvégig gondolkodásának alapfogalmaiban utal az életre. (Leben) Ilyen fogalmak többek között az intencionális élet (das intentionale Leben), a tudatélet (Bewusstseinsleben), az élmény és az intencionális élmény (Erlebnis, illetve das intentionale Erlebnis); a világbeli élet (Weltleben, das mundane Leben), az életvilág (Lebenswelt); a világtapasztaló élet (das welerfahrende Leben), a transzcendentális élet (das transzendentale Leben) és az eleven jelen (lebendige Gegenwart). Már pusztán ez utóbbi tény alapján is indokolt feltenni a kérdést: Mi az az élet, amire itt utalások történnek és miként adódhat ezeken a módokon?” (20)

munkásként a philosophia perennisért éljen.”⁸ Természetesen Toronyai sem azt állítja, hogy Husserl egy lezártnak vélt rendszert alkotott volna,⁹ de mindenképpen feltűnő a fenomenológiai gondolkodás belső kohéziója, mely alapot ad ahhoz, hogy értelmes feladatként fogalmazzuk meg egyrészt a gondolati centrum feltárását, másrészt azt, hogy ennek vezérfonala mentén interpretáljuk a husserli fenomenológiát.

Ezért Toronyai a következőket jegyzi meg a könyvében követett módszerről és teoretikus céljáról: „A 'rekonstrukció' formálisan tekintve jelentheti egy dolog újrafelépítését, újra-előállítását úgy, ahogy egykor volt. A szó jelentheti azonban valamely szóban forgó dolog olyan megformálását is, amilyen alakban ez a dolog sohasem létezett, ámde saját értelme szerint létezhetett vagy léteznie kellett volna.” (52) Egy másik helyen a következő módon határozza meg konkrétabban szerzőnk a rekonstrukciós munka tartalmát: a különböző források segítségével fellelhető „...a fenomenológiai rendszergondolat, módszertan, tudományeszme és az életfogalom” összefüggése. „Tanulmányom fő célja az ezen kapcsolat tisztázására irányuló munka exponálása.” (16)

Első lépésben talán azt kell előzetesen tisztázni, hogy mi alapján kezelhetjük a husserli fenomenológiát meghatározott architektonikával rendelkező, rendszeres műként, tehát igazolnunk kell, hogy egyáltalán beszélhetünk

⁸ Fenomenológia in.: Edmund Husserl válogatott tanulmányai, (193 – 226.o.), Gondolat Kiadó Budapest 1972

⁹ „Szeretném azonban elkerülni azt, hogy a kifejtés módszertani egyoldalúsága miatt a dolgozat Husserlről egy spekulatív gondolat rendszeres kibontakoztatásra törekvő filozófus hamis képét sugallja. Husserl ugyanis tudatosan a végérvényes igazságra törekvés szellemében dolgozott, gondolkodási stílusát azonban a konkrét, aprólékos tárgyi-tapasztalati munkában való elmélyülés és az ebből kiinduló, a végső horizontokat is mozgató, folytonos újrakezdés: gondolatainak állandó evolúciója jellemzi.” (199)

a „husserli rendszergondolatról”. Mint tudjuk, Husserl számtalan alkalommal kísérelte meg azt, hogy összefoglalja művét. Ilyen szisztematikus mű a „Karteziánus elmélkedések”. Nos, Toronyai egyik fő hivatkozási alapja Eugen Fink ezen öt husserli „Elmélkedéshez” fűzött hatodik elmélkedése, amelyben Fink Husserl vezetése alatt megkísérelte kidolgozni egy egyetemes fenomenológiai filozófia tervét. „Végül is Fink munkájaként állt elő a husserli fenomenológiai vizsgálódások egyetlen átfogó és részletes terve.” (38) Mint Toronyai megjegyzi, Husserl harmincas években végzett munkája valóban összhangban állt ezzel a Fink féle tervvel, és noha „a transzcendentális fenomenológiát felölelő mű ... sohasem született meg”(38), mégis képet kaphatunk arról, miként épülhetett volna fel ez a szellemi épület. Miért is fontos a finki hatodik elmélkedés? Toronyai részletesen foglalkozik ezzel a szöveggel, de meglátásom szerint a fő gondolat, ami innét meríthető, annak belátása, hogy a husserli fenomenológia fejlődése és kibontakozása kiválóan megragadható módszertani fejlődésének vezérfonala mentén, és ez olyan elméleti eredmény véleményem szerint, amit Toronyai is bőségesen kamatoztat, és saját rekonstrukciós munkájának egyik mozgatórugójaként érvényesít. Másrészt Fink annak tekintetében is döntő forrás, hogy a husserli életfogalmat, egyáltalán, a husserli filozófia életfilozófiai tendenciáját láthatóvá tegyük. Mint Toronyai idézi, Eugen Fink a következőt jegyzi meg egy helyen: „Úgy tűnik nekem, hogy az intencionális analízis módszertani kibontakozásában egyfajta életfilozófiává válik.” (15)

Ugyanakkor a módszertani meglátásoknál alapvetőbb annak felfedezése, hogy a husserli fenomenológiának mintegy a centruma egy mélyebben fekvő mozzanat, egy eredeti spekulatív gondolat, ami nem mással

áll összefüggésben, mint a transzcendentális vizsgálódással. Ezen spekulatív gondolat, és egyáltalán a transzcendentalizmus kifejtése a fő záloga a felfedezett tartalmak összefüggésének. De ennek megvalósítása egybevág a husserli fenomenológia módszertani fejlődésével is. Továbbá, mindaz, ami a differenciált fenomenológiai munka során napfényre kerül az egyéni és az interszubjektív tudati életről, mint látni fogjuk, az élet fogalmában fejeződik ki.

Miként ragadhatjuk meg tehát a fenomenológiai munka belső összefüggéseit Toronyai szerint?

Kiindulópontként és mozgatórugóként az ún. „husserli spekulatív gondolatot” leljük fel, de ehhez a transzcendentális beállítódás-változtatáson keresztül vezet az út. Tehát az első lépés a transzcendentális lét¹⁰ megnyitása. Mint tudjuk, Husserl a szubjektív eredetekre irányuló kutatást nevezi transzcendentális vizsgálódásnak, és az ennek során elének táruló végső szubjektív eredetmezőt transzcendentális létnek. Ennek során nem a természetes beállítódásunkban tartózkodunk többé, azaz figyelmünket nem a hétköznapi életünkben, mindennapi körülményeink során meglevőnek vélt dolgokra és önmagunkra, mint reális világbeli emberi létezőre irányítjuk, hanem mindennek létérvényét felfüggesztve csakis tudatosulási módjára, élményszerű érvényesülésére figyelünk, legalábbis a reflexió kezdetekor. De miért van szükség erre a lépésre? Husserl a természetes, mindennapi világtapasztalásunkat kívánja megmagyarázni, ennek a végső szubjektív feltételeit kívánja feltárni. Mint tudjuk, Husserlt a szkeptikus érveléssel való szembenézés vezette a redukció elméleti lehetőségének ötletéhez. A szkeptikus

¹⁰ Husserl a transzcendentális szubjektivitást több helyen transzcendentális létnek nevezi az „Ideenben”, pl. a 196. oldalon. (Hu III.)

érvelés megrendíti a naiv világszemlélet magától értetődő dogmáját a látott környező világ létéről. Husserl számára döntő volt ez a szembesülés a szkepszis által feltárt „világtalánnyal”.¹¹ Minek a segítségével oldhatjuk meg a világtalányt, hol rejlik a természetes beállítódás magyarázatának a kulcsa? Bizonyos talajra kell ereszkednünk, megrendíthetetlen evidenciával bíró alapvető tényezőt kell találnunk. Ezt leljük meg a puszta cogitatiókban.

A megnyitás után a rekonstrukciót továbbmozdító meglátás az eleven jelen fogalma, amivel Husserl késői filozófiájában a feltároló transzcendentális szubjektivitás létmódját jellemzi. Érdeemes idéznünk: „Bonyolult, három jelentésréteget magában rejtő fogalomalkotás ez, amelyben a jelentések összefüggését a Husserl késői filozófiáját mozgató ... spekulatív gondolat teremti meg.” (81)

Az eleven jelen által felölelt mozzanatok a következők: az észlelési jelen, az ego cogito jelene, és az eredeti én jelene. Mindezt ugyanakkor az ego cogitohoz fűződő belátások szervezik egységessé, és az ego cogitoban találjuk meg azt a pontot, mely a továbbgondolást mozgatja. Az ego cogitohoz tapad tehát az a centrális mozzanat, mely a transzcendentális lét megnyitása során a végső eredménynek bizonyul, de nem valami statikus végpontként, hanem olyan mozzanatként, ami éppenséggel újabb és újabb problémákra, tárgyterületekre utal, és így szolgálhat egy gondolatrendszer szervező elveként. De miként is bontható ez az összefüggés?

¹¹ „A transzcendentális élet husserli fogalmának rekonstruálására irányuló gondolatmenetünk a mindennapi életet jellemző természetes szellemi magatartás, a világ magától értetődően objektív létére vonatkozó meggyőződés szkeptikus epokhéjával vette kezdetét. A 'világtalány', az objektív létezés kérdéssé válása, a kérdés megválaszolásának: az objektivitás megértésének és magyarázatának feladatával szembesített bennünket.” (101)

A transzcendentális lét első megnyitása során élményáramként áll előttünk, és a szemlélő számára már csak az eltűnő mozzanatok szolgálhatnak tárggyul, a reflexió mindig késésben van. „A reflexió, az én önmagához történő visszafordulásának, az önmagára történő rápillantásnak a lehetősége azonban csak az éppen-múlttá-válásban ... nyílik meg.” (89). Másrészt mégis minden élményrészletről világos, hogy valamely én élménye, centrumként szolgál számára egy én-mozzanat. Ugyanakkor a reflektáló, öneszmélést végző én identikusként éli meg önmagát, „az öneszmélő reflexióban az ego a fenomének áramló sokaságában fennmaradó identikus énpólusként válik megragadhatóvá.” (88). Tehát rendelkezünk a mindenkori okkasionális élmények énjével az észlelési magatartásra vagy egyáltalán a tudatáramra tekintve, és egy identikus énnel közvetlenül transzcendentális önmagunkra tekintve. De ez az azonosságélmény végső soron nem reflektáltan jön létre, rejtett marad, reflexió előtti marad, passzívan zajlik. Ez a már mindig azonosként érvényesülő szubjektivitás a reflexió előtti „végsőképp működő szubjektivitás”, „ős-én, proto-ego” (89), mely tehát a „prereflexív önszintézis” (89) során jön létre. Az az egység alkotja Toronyai szerint a „husserli spekulatív gondolatot”, ami a transzcendentális reflexió során világossá válik a „végsőképp működő szubjektivitás” kapcsán, annak passzív, prereflexív, pretemporális jellegét felölelve. Ez az egységesség az eredeti énnel az élményáramban és a reflexió szinteken megvalósuló önmagától való elkülönöződéseit íveli át.

Az egot illető belátások miként épülnek tovább, milyen utalások rejlenek ezen eredeti felfedezésekben, melyek az egyetemes filozófiai épület további elemeire utalnak? Miként nyilvánul meg ezen egot illeti spekulatív gondolat szervező ereje?

Az érthetőség érdekében összefoglalom azokat a fázisokat, melyeken a szerző keresztül vezet bennünket, és így bontakozik ki előttünk tulajdonképpen Toronyai könyvének szerkezete, illetve a rekonstruálni kívánt husserli rendszergondolat elemei, és azok egymásra épülésének rendje is.

A feltárt fázisok nem mások, mint a szubjektivitás elvont mozzanatai, és összefüggésbe hozhatók az egyes husserli módszer típusokkal, valamint többé – kevésbé megfeleltethetők a transzcendentális lét feltárásának különböző stratégiáival is, mely utóbbi eljárásokat a transzcendentális redukció különböző útjaiként is szoktunk emlegetni. Így mindezen eredmények szemmel tartásával a szubjektivitás differenciált képe bontakozik ki előttünk, és ezen transzcendentális szubjektivitás létmódját jelöli Husserl az élet fogalmával. A szubjektivitás különböző mozzanatai pedig az élet egyes módozatainak felelnek meg.

Az elsőként feltároló elvont mozzanat, így a szubjektivitás első szintje tehát a transzcendentális ego. A transzcendentális egot feltáró analízis statikus jellegű eljárás. A statikus transzcendentális eljárás során az idő nem érvényesül – noha természetesen elengedhetetlen, hogy szó essék az időről, de itt pusztán mint a transzcendentális szubjektivitás és minden lehetséges élmény elvont mozzanataként, éppenséggel időtlen mozzanataként jelenik meg. A statikus eljárás, és így az 'egologia' legjobb példája az „Ideen” első kötete, ahol Husserl tehát a tiszta tudat időtlen struktúráit tárja fel. A megnyitás módja pedig a karteziánus út, amikor eleve „énbeszédből”, noha természetes „énbeszédből” indulunk ki, és mintegy egyetlen ugrással a tiszta egonál tartunk, és időtlen struktúráira figyelve nem láthatjuk meg tartalmi gazdagságát.

A második szint, tehát a szubjektivitás következő rétege a monadikus ego, ami már az időmozzanatot érvényesítő genetikus eljárással válik feltárhatóvá. A monász ént feltáró egyik módszer a transzcendentális fenomenológia pszichológiai útja lehet.

A monadikus ego pedig teljes konkrétságában csakis a monászközösség értelmeket kommunikáló, normalizációs kölcsönhatásában jelenik meg, és ezen réteg vizsgálatára irányul a generatív fenomenológia. A közös világ vagy életvilág transzcendentális eredetének megértéséhez a transzcendentális fenomenológia ontológiai vagy életvilágon át vezető útja vezet.¹²

De miként tehetjük láthatóvá azt a dinamikus összefüggést, mely ezeket a rétegeket összefűzi, egymáshoz kapcsolja? Miként sugárzik ki ez a rendszerszerű kiépülés az eredeti spekulatív meglátásból?

A transzcendentális lét megnyitásával feltárt transzcendentális ego kettősséggel bír: elsőként világtapasztaló életének a mindenkori most-mozzanathoz kötődő aspektusával találkozunk. Ez a jelenhez kötődő vizsgálódás tehát a statikus jellegű eljárás: ez alkotja az ego cogitóból mint spekulatív eredetből kiinduló első mozzanatot. De az első lépésben, a megnyitással feltárt élményfolyamra való reflexió felveti, mintegy szüntelenül a horizonton tartja az idő problémáját. Például abban a formában, hogy a karteziánus úton feltárt időtlen tudati szerkezetek, tehát mindenkinek a mindenkori minden

¹² Amint fentebb utaltam rá, a fenomenológiai redukció különböző útjai (karteziánus, pszichológiai, 'életvilágon át vezető' út) és a vizsgált módszerek (statikus, genetikus, generatív) nem pontosan fedik egymást. A döntő a szubjektivitás-szintek (transzcendentális ego, monász én, monászközösség) és az egyes módszerek összefüggése. Az életvilág elemzése pl. döntően statikus jellegű marad, inkább a „Válsághoz” kapcsolt mellékletekből és még publikálatlan töredékekből ismerhető meg a generatív fenomenológia eszméje.

lehetséges élményében érvényesülő mozzanatok, értelemalakzatok milyen úton jönnek létre, mi az időbeli genezisük. Ez a kérdés vezet át a szubjektivitás következő szintjéhez, a monász egóhoz. Tehát a továbbblendítő tényező az eredeti transzcendentális törekvés, azaz a világtapasztalatunk minél gyökeresebb megértése mellett az idő vezérfonala mentén történik, a szubjektivitás teljesebb körű megvilágításának igényével.

A következő réteg tehát a monadikus szubjektivitás, a világbirtokló monadikus én feltárása. Az idő mozzanata a következőképp érvényesül a kutatás ezen fázisában: az egyik fő kérdés a monadikus élet genezise lesz. Azon értelemalakzatok, tehát például képességek, rögzült cselekvési, észlelési minták eredetének feltárása, melyekben a monász én környező világát birtokolja. Ezek a megszerzett jártasságok, készségek alkotják a monadikus ego habitualitásait. Ezek genezise „az időbeli szintézis, az észlelési jelen tartalmainak noétiko-noématikus szerkezetekké történő összesűrűsödése, megszilárdulása és aktualizálható képességként való hozzákötődése az énhez: *habitualizáció*, habitus – genezis.” (104)

De a monász én „csak egy közösségi egész tagjaként válik teljesen meghatározottá.” (104) Az elsajátított értelmek egy magasabb fokú szubjektivitásból, a monászközösségből, tehát egy adott emberi közösségben megvalósuló kulturális értelem és normarendszerből iktatódnak be az egyes monász életébe. Így a végső réteg, az intermonadikus szubjektivitás vizsgálatával a történelem, a kultúraképződés, a szellemi és értékjavak megteremtődése, generációk közötti továbbadása válik a fenomenológia fő kérdésévé. Így válik teljessé a transzcendentális magyarázat, azaz a természetes világbeli

életünk megértése: a világ egy adott kulturális környezet normái által megrajzolt értelmi képződményként áll elő.

Miután láttuk a rendszergondolat kibontását, felmerül az a kérdés, hogy mindezen eredmények tükrében miként rekonstruálhatjuk a husserli életfogalmat? Mint említettük már, a husserli életfogalom a transzcendentális szubjektivitás létmódját jelöli. Azt is látnunk kell, hogy a husserli életfogalom nem valami új és rögzített meghatározása annak, hogy mi az élet. Természetes intuíciónkra támaszkodik ez a husserli terminus, az élet jellegéről alkotott hétköznapi képünkre. Mint Eugen Fink írja: „...a husserli fenomenológia életfogalma nem spekulatív módon exponált:” (15). Tehát „a tényleges, mindennapi élet, a természetes szellemi magatartás tapasztalatából indul ki.” (186) De új kontextusba kerül ez az egyszerű intuíció, amint Husserl a transzcendentális fenomenológia kulcsmozzanataira kezdi alkalmazni. Ugyanis kiválóan alkalmas a transzcendentális lét fő jellemvonásainak érzékletetésére, a szubjektivitás első szintjein az élményfolyam mozgalmasságának, spontaneitásának érzékeltetésére, tehát egyfajta strukturális párhuzam kínálkozik a két fogalom közt. Ugyanakkor határa is van a természetes intuíciónk alkalmazásának: a természetes jelentésréteg kizárt a szubjektivitás ezen szintjén.¹³ De kérdés az, hogy akkor is kizárt-e ez a jelentés, amikor az intermonadikus szubjektivitás objektivációjaként végső soron a földi emberi életet foghatjuk fel, és a passzív genezis során, tehát amikor az értelem érvényesülés

¹³ A „spekulatív gondolathoz” fűzve jegyzi meg szerzőnk: „Az 'élet' fogalma ... jól visszatükrözi mind az őspasszív áramlás, mind az ön-összegyűjtő aktivitás, mind pedig az önmegjelenítésben rejlő pretemporális mozzanatait. Mindazonáltal a *transzcendentális élet* speciális husserli fogalma nem esik egybe teljesen az élettel kapcsolatos intuíciónkkal, amely szerint az élet noha valami szubjektív, mégis természetes összefüggés. E különbség tudatának mindig hozzá kell kapcsolódnia a fogalom használatához.” (92)

passzív-természeti feltételeivel számolunk, nem érvényesülhet-e erőteljesen testi-animális, biológiai mivoltunk.¹⁴

Mindezen túl a rendszert mozgató két fő szándéknak megfelelően az élet, pontosabban a transzcendentális élet két fő aspektusa bontakozik ki előttünk. A fenomenológiai reflexió fő kutatási irányjaival összhangban a világképző és öneszmélő élet formájában. A világképző élet azokon a mozzanatokon keresztül érvényesül, melyeket a reflexió az egyes szubjektivitás-szintek teljesítményeiként tárt fel, az egyes ego világtapasztaló életétől, az összemberiségben objektiválódó monadikus interszubjektív és intergenerációs közösség értelemképző és értelemképződményeket továbbadó életéig. Az öneszmélő élet pedig a szubjektivitás önmagára vonatkozó reflexiók fokait egyesíti, így teremti meg az összhangot és köteléket az egyes fenomenológus elmélkedés és az összemberi eszmélést munkáló filozófiai ésszerűség munkálása közt, hiszen az egyes filozófus öneszmélése a szubjektivitás eredendő összefüggése révén nyer egyetemes jelentőséget.

A gondolatmenet végére érve tehát Toronyai feltárja azt, hogy milyen tartalmi sokrétűséggel bír Husserl fenomenológiája, és téziséit igazolva, világossá teszi azt, hogy miként függnek össze mindezen tárgykörök és vizsgálódási irányok az eredendő szubjektivitásban.

Toronyai könyvét meglátásom szerint legalább három tényező teszi kiváló munkává: eredeti filozófiai intenciót érvényesít rekonstrukciós tervével; egyedülálló módon, hatalmas anyagot feldolgozva mutatja be a husserli fenomenológiának nem csak a betűjét, hanem belső

¹⁴ „Husserl több kutatási kéziratában érinti az emberi szellemi életet megelőző, azt genetikusan nem feltételező természet geneziséjét.... A

logikáját, szemléletmódját is; valamint beavatja az olvasót a kortárs Husserl kutatás és a fenomenológiához kapcsolódó mai diskurzusok világába. Ezzel további munkálkodás horizontjait nyitja meg a fogékony szellemű olvasó előtt.¹⁵ Toronyai szerint a fenomenológia munkafilozófia, ezért ne csodálkozzunk, hogy a kész eredmények mellett újabb kihívásokkal és megoldandó feladatokkal találkozunk.

természet számunkra szellemi életünk, kultúránk, állandó, már mindig is előzetesen, passzívan meglevő talajaként adott.” (155)

¹⁵ Csak két ilyen továbbgondolást igénylő területet említek: egyrészt az idő problémáját, másrészt a hyletikus fenomenológiát. Az első kérdéskör kapcsán láttuk már az eddigiekből is, hogy az idő milyen központi szerepet játszik a husserli fenomenológiában, mind a jelen spekulatív jelentőségére utalva, mind a módszertan tekintetében. Továbbá az idő a legszorosabban összefügg mind az (ön)tudat, mind éppenséggel az élet fogalmával. Szerzőnk a husserli fenomenológia fejlődési fázisait elemezve egy fontos felismerésre jut: a fenomenológia tartalmi, módszertani fejlődése a legszorosabb kapcsolatban áll a husserli időkoncepció alakulásával. Tehát „...feltárul előttünk egy nyilvánvalóan nagy fontosságú kutatási feladat elvégzésének szükségessége: *a husserli transzcendentális fenomenológiai gondolkodásmód teoretikus és módszertani fejlődését a belső időtudat – még közelebbről az 'eleven jelen' – értelmezésének változásával összefüggésben megvilágítani.*” (201) A második probléma a testiség, affektivitás, passzivitás megjelenése Husserlnél, illetve ezen problémák körül mozgó husserli megfontolások kortárs továbbgondolásaival való számvetés. Így például számtalanszor hivatkozik szerzőnk az ösztönfenomenológiát rekonstruálni kívánó Nam –in Lee-re (183), vagy a hyletikus fenomenológiát megalkotó Michel Henry-ra (176-177, 232-233).